

מצפיה קים בגיה

פנינים, האדות, ולקחי מוסר על פרשת השבוע

מאת בעמח"ס
"באר צבי"

פרשת לך לך

הביא שם בהגהות "מצפה איתן" ראייה ומקור על כך מהמקרא שלפנינו "את הנשים ואת העם". שמאחר ולא כלל הכתוב את הנשים עם העם, על כרחך שהם עומדים בפני עצמן.

ובביאור הדבר יש לומר, משום שהדבר המבטא והמאפיין ביותר את ההבדל שיש בין עם לעם בנוסף ללבוש, שהוא בודאי שונה ונפרד אצל הנשים - הוא השפה והלשון, [וכמבואר במדרש שהביא רש"י בפרשת חוקת על הפסוק 'וישמע הכנעני מלך ערד' וגו', (במדבר כא, א)]. והרי עם הנשים יש לדבר בשפה שלהן, אחרת מהדיבור אל הגברים, [וכדמוכח מן הפסוק (שמות יט, א) "פה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל", והביא שם רש"י מהמכילתא שלנשים יש לדבר בלשון רכה, ולזכרים דברים הקשין כגידין], הרי שהם נבדלים בשפתם ודיבורם משאר העם.

זאת ועוד, שלא הרי דיבור הגברים כדיבורי הנשים, שהרי שנינו בקידושין (טז) 'עשרה קבין שיחה ירדו לעולם, תשעה נטלו הנשים' - ולפיכך שפיר נחשבין הן 'עם בפני עצמן'.

התרחקות מדרשנים

אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אקה מפל אשר לך (יד, כג)

אמרו חז"ל (סוטה ז). בשכר שאמר אברהם אבינו 'אם מחוט ועד שרוך נעל', זכו בניו לשתי מצות, חוט של תכלת ורצועה של תפילין.

מקשים המפרשים, מהו הלשון 'מחוט ועד שרוך נעל', הלא אין הבדל גדול ביניהם אלא פריטים דומים, מין במינו, שתיהם הם דברים פעוטי ערך. [והניחא אם היה אומר למשל 'מאלפי דיגרי זהב ועד חוט'].

ה'רבינו בחיי' בשם רב סעדיה גאון פירש בזה הלשון: הזכיר הכתוב הצומח והחי והדומם. "אם מחוט" - זה הצומח זה כולל התבואה והפירות. "ועד שרוך נעל" - זה החי, וכולל הבהמות והעופות. ו"אם אקה" זה הדומם, וכולל הכסף והזהב ואבנים טובות ומרגליות.

והאדמו"ר ממודז'ץ זצ"ל אמר בזה רעיון נפלא, יש להבחין בהבדל, כי ה'חוט' הוא דבר העומד לתפירה ולקשירה קבועה, קשר של קיימא, אך לעומתו 'שרוך נעל' הוא דבר שעשוי לקשירה ופתיחה בו ביום.

וזו היתה אפוא כוונתו של אברהם אבינו אע"ה באומרם למלך סדום, כי הוא אינו חפץ בשום שייכות עמו, לא קשר בר קיימא כפי שעושים עם חוט, ואף לא קשר זמני כפי שעושים בשרוך הנעל. עכ"ל.

מעשי אבות סימן לבנים

לך לך מארצה וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר ארצה (יב, א)

יש להתבונן, מאחר והקב"ה לא גילה לאברהם אבינו לאן עליו להגיע, מהיכן ידע אפוא את הכיוון לאן להתחיל בהליכתו, האם לצפון או לדרום, למערב או שמא למזרח?

יש שמדייקים את לשון רש"י שכתב "לא גילה לו הארץ מיד" וכו', ומשמע שאמנם לא גילה לו להיכן להגיע, אולם מכל מקום הורה לו את הכיוון שעליו להתחיל ללכת.

אך מרגלית נפלאה מוצאים אנו ב'בעל הטורים', שכתב בזה הלשון: "אראך, בגימטריא 'בעננים', מלמד שהיו העננים הולכים לפני ומראים לו הדרך". עכ"ל.

והנה יעויין ברמב"ן (יב, ו) שביאר הענין שהתורה מאריכה בכל פרטי האירועים שעברו על האבות הקדושים, על פי התנחומא (טז) שכל מה שאירע לאבות היה סימן לבנים.

וממשיך הרמב"ן: "ולכן יאריכו הכתובים בסיפור המסעות וחפירת הבארות ושאר המקרים וכו', וכולם באים ללמד על העתיד, כי כאשר יבוא המקרה לנביא משלושת האבות, יתבונן ממנו הדבר הנגזר לבוא לזרעם".

ולפי דברי 'בעל הטורים' הנ"ל נמצא שכבר כאן היה את ה"סימן לבנים" גם בעננים שהורו את הדרך לאברהם אבינו, שהרי גם אצל בני ישראל בצאתם ממצרים לארץ לא זרועה במדבר, היה הקב"ה הולך לפניהם בעמוד ענן לנחותם הדרך (שמות יג, כא), וכמו לאברהם אבינו.

"נשים - עם בפני עצמן"

וישב את כל הרכש וגו' וגם את הנשים ואת העם (יד, טז)

יש להתבונן בלשון הפסוק "את הנשים ואת העם", וכי הנשים אינם בכלל 'העם'!?

והנה אמרו במשנה במסכת שבת (טז) לגבי איסור יציאה לרשות הרבים בשבת, שאסור לאשה לצאת במחט הנקובה, ולא בטבעת שיש עליה חותם וכו'. ובגמרא, אמר עולא שבמה שלאשה אסור לצאת מותר לאיש. וביאר רב יוסף את טעמו של עולא, משום שסובר "נשים עם בפני עצמן הן"!

ויש להוסיף ולציין, כי אכן הבטחה זו באה לאברהם כאן ב'מידה כנגד מידה', שכן לאחר שיצא במסירות נפש להילחם נגד ארבעת המלכים באמצעות ביטחון מופלא, ולא הרהר לחשב אם יצליח או לא, שהרי באופן טבעי לא היה לו כל סיכוי לנצחם.

ויתכן להוציא מכאן עוד לקח נכבד; נתאר לעצמינו את אברהם אבינו הולך לבצע את הציווי שקיבל זה עתה, יוצא לרחוב ומתחיל לספור את הכוכבים, העוברים ושבים שמתבוננים במחזה המוזר הזה, בודאי חושבים לעצמם כי נטרפה עליו דעתו חלילה.

אבל אברהם אבינו לא שת ליבו לזאת, אלא כשהוא מקבל ציווי מהקב"ה, הולך מיד לבצע זאת מבלי לחשב כל חשבונות, ולא מעניין אותו כלל מה יאמרו עליו.

וזהו מה שאמר לו הקב"ה "כה יהיה זרעך", כלומר כמו שאצלך יש את הכח לבצע את הציווי בתמימות ובשלימות, מבלי לפזול לעבר אנשי הרחוב בכדי למצוא חן בעיניהם - כך תהיה גם האיכות בעבודת ה' של זרעך, שיהיה בהם העוז והתעצומות לקיים את המצוות בלא להרתע מחשבונות כאלו ואחרים של מה יאמרו להם ומה יחשבו עליהם... בינה זאת.

[יש לציין כי רעיון זה האחרון, יתכן רק לפי הפירוש הראשון ברש"י כאן, ותירוץ התוס' בברכות (י: שגביא בקטע הבא)].

יום או לילה

וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ לָבוֹא וְתַרְדֵּמָה נָפְלָה עַל אַבְרָם (טו, יב)

התוספות בברכות (ז: ד"ה לא) הקשו סתירה בפסוקים, שלעיל (בפסוק ה) אומר הקב"ה לאברהם "הַבֵּט נָא הַשָּׁמַיְמָה וּסְפֹר הַכּוֹכָבִים", משמע שכבר היה לילה, שהרי אין כוכבים נראים כי אם בלילה, ואילו כאן כתוב "וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ לָבוֹא" משמע שהיה אז עדיין יום.

[התוס' שם תירצו שאין זה המשך המעשה, אלא מדובר בשתי פרשיות, ולא בבת אחת נאמר. וסוברים ש'ברית בין הבתרים' התרחש עוד לפני מלחמת המלכים, אלא ש'אין מוקדם ומאוחר בתורה'. אולם יש חולקין בזה. ואכמ"ל].

ובספר 'ילקוט האורים' כתב ליישב, [וכן תירץ גם בהגהות 'מלא הרועים' בברכות שם], על פי המבואר בנדרים (לב, וכן בב"ר מד יב, ובתנחומא ח"י שרה ו', והובא ברש"י לעיל בד"ה יוצא אותו), שלשון 'הבטה' אינו אלא מלמעלה למטה, ומכך שאמר הקב"ה לאברהם 'הבט נא השמימה', מלמד שהגביהו הקב"ה לאברהם למעלה מן הכוכבים, ואמר לו ספור אותם.

והנה ידוע שהמזלות והכוכבים סובבים ברקיע שני, וביום הוילון מכסה אותם, ובלילה שהוילון יוצא נראים הכוכבים לנו (עיין תוס' תגיגה יב: ד"ה נכנס שחרית).

ולפי זה נכון מאד שבאמת יום היה, ורק כיון שהקב"ה הגביהו למעלה מן הכוכבים ברקיע שני, שפיר ראה אותם, ולאחר מכן כאשר ירד למטה רק אז היתה ביאת השמש.

ויש להטעים ולהוסיף, כי לאור הדברים ניתן להבין לפי זה גם מהו כאן ה'מידה כנגד מידה', שבעבור שאמר אברהם אבינו 'חוט ושרוך נעל', זכינו דוקא לחוט של תכלת ורצועה של תפילין, כי כנגד המעלה במה שאמר חוט ושרוך נעל, והראה את רצונו להתרחק מאנשים שליליים, זכו בניו לשתי מצוות אשר סגולתם אף היא להרחיק את האדם מלבוא לידי עבירה;

חוט של תכלת - כמבואר בתורה (במדבר טו, לט) "וְרָאִיתָם אֹתוֹ וְזָכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת ה' וְעִשִּׂיתֶם אֹתָם וְלֹא תִתְּרוּ אַחֲרַי לְבַבְכֶם וְאַחֲרַי עֵינֵיכֶם" וגו'. ויעויין במנחות (מד.) במעשה בתלמיד שהציציות טפחו לו על פניו.

וכן רצועה של תפילין - ככתוב (דברים כח, י) וְרָאוּ כָּל עַמֵי הָאָרֶץ כִּי יֵשׁ ה' נִקְרָא עָלֶיךָ וְיָרְאוּ מִמֶּךָ. וכמו שאומרים בעת הנחת התפילין "ומשפע מצות תפילין יתמשך עלי... ומחשבות קדושות בלי הרהור חטא ועוון כלל".

למדנו אפוא, כי עבור התרחקותו המוחלטת של אבינו אברהם מעבירה, זכינו לקבל כלים כאלו שיעזרונו גם כן להתרחק מן העבירה...

"כה יהיה זרעך" - מצווים ועושים

וַיּוֹצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הַבֵּט נָא הַשָּׁמַיְמָה וּסְפֹר הַכּוֹכָבִים אִם תּוּכַל לִסְפֹּר אֹתָם וַיֹּאמֶר לוֹ פֶּה יְהִי זֶרְעֶךָ (טו, ה)

בפסוק לעיל (יג, יט) נאמר: "וְשָׁמַתִּי אֶת זֶרְעֶךָ כְּעַפְרֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר אִם יוּכַל אִישׁ לְמַנּוֹת אֶת עַפְרֵי הָאָרֶץ גַּם זֶרְעֶךָ יִמְנָה". הבטחה זו, וכן ההבטחה בפסוק שלפנינו, שזרעו יהיו ככוכבי השמים, חוזרת על עצמה גם לאחר נסיון העקידה, כמו שכתוב (כב, ז) "כִּי בָרַךְ אֲבִרְכָךָ וְהִרְבָּה אֲרֻבָּה אֶת זֶרְעֶךָ כְּכּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכִחוּל אֲשֶׁר עַל שְׁפַת הַיָּם".

ויש להתבונן, מלבד עצם הכפילות של ההבטחות, מה שונה ההבטחה כאן שהיתה דוקא על ידי המחשה ממשית, בכך שהוציא הקב"ה את אברהם החוצה, וציווה עליו להביט השמימה ולספור הכוכבים, משאר ההבטחות בהן לא נצטווה לספור את כוכבי השמים או את עפר הארץ?

השיב על כך רבי מאיר שפירא מלובלין זצ"ל, בביאור נפלא:

נראה, כי כאן ההבטחה היא לא על ריבוי הכמות של זרעו, אלא על האיכות שלהם.

והיינו, כי כאשר הקב"ה אמר לאברהם שיספור הכוכבים, ואברהם שמע את הציווי, משמעות הפסוק הוא שאברהם אכן התחיל לספור, וזאת למרות שהוא ידע שלא יוכל להשלים את המשימה הבלתי אפשרית הזו.

ועל כך אמר לו הקב"ה "פֶּה יְהִי זֶרְעֶךָ", שאף זרעו של אברהם יהיו כמותו, שלא יביטו על התוצאה אם יצליחו לסיים או לא, אלא עושים את מה שמצווים, וללא עוררין.

